

ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา : แนวทางการจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Religious Places in Buddhism : Guidelines for Managing Cultural Tourism Resources

¹ศักดา ชัยโชติประเสริฐ,² ศุภฤกษ์ รีโร, ³ศิริวัณ วังศุยทธนนท์ และ ⁴ภาสกร ดอกจันทร์

¹Sakda Chaichotprasert, ²Supalaek Reero, ³Siwat wongyutthanon
and ⁴Phasakorn Dokchan

¹²³⁴มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ประเทศไทย

¹²³⁴Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

¹Corresponding Author's E-mail: arteeball@gmail.com

¹Tel. 098-954-4991

Received September 2, 2024; Revised December 22, 2024; Accepted December 25, 2024

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมเป็นผลรวมของสิ่งดีงามที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งเกิดจากการสั่งสมต่อยอดและพัฒนาร่วมกันของคนในสังคม เป็นสิ่งสะท้อนอัตลักษณ์และบ่งบอกความเป็นไทย เช่น สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา วิถีชีวิต ภูมิปัญญา เป็นต้น สังคมไทยเป็นสังคมที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างกลมกลืนและเหมาะสมตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นจุดเด่นและเป็นโอกาสของการพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ถูกต้อง แนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดีงามเหล่านี้จำเป็นต้องมีการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสมจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้วัฒนธรรมอันเป็นมรดกที่ล้ำค่าอยู่กับประเทศไทยสืบไป

คำสำคัญ: ศาสนสถาน, ทรัพยากร, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

Culture was the sum of good things in society, which were the result of the accumulation, development and joint development of people in society. It reflected the identity and indicates Thainess such as architecture, customs, traditions, religion, lifestyle, wisdom, etc. Thai society was a society that accepted cultural diversity and had been able to apply it harmoniously and appropriately from the past to the present. It was a highlight and an opportunity for the development of the country in the right direction. The management of cultural tourism resources by preserving and sustaining these beautiful cultures requires proper management from all relevant parties so that this valuable cultural heritage would remain with Thailand forever.

Keywords: Religious Places, Resource, Cultural Tourism

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ประสบการณ์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทำให้มนุษย์รู้จักเป้าหมายในการใช้ชีวิต เป็นแรงผลักดันที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น (ชัยพล ทรงสุนทรวงศ์, 2565) ทรัพยากรการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย การทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากร ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญกับทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน 2 ประเภท คือ 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนสถาน 2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี (ราณี อีสัยกุล, 2557) เนื่องจากศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ถือว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่ง เพราะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีในชุมชน ด้วยเพราะศาสนสถานในพระพุทธศาสนาบางวัดที่ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนสถาน ทั้งยังเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบ คือ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ และกุฏิ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นศูนย์กลางสังคมของพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมประเพณีในพระพุทธศาสนา เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณ พระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบ ไหว้บูชา และร่วมกิจกรรมต่างๆ ในพุทธศาสนาซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจการหรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ สำนักสงฆ์ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และสถูป (พระครูสันติธรรมมาภิจิต (บุญชัย สนติกโร), 2557) ดังนั้นแนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในศาสนสถานในพระพุทธศาสนา จึงเป็นแนวทางการสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน ให้มีระเบียบเรียบร้อย และปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว

ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา

ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา หมายถึง วัดเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบ คือ โบสถ์ วิหาร เจดีย์สถูป พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ และกุฏิ หรือสิ่งก่อสร้าง อื่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณรเป็นศูนย์กลางสังคมของพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมประเพณีในพระพุทธศาสนา เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณ พระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบ ไหว้บูชา และร่วมกิจกรรมต่างๆ ในพุทธศาสนา ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจการ หรือ เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้แก่สำนักสงฆ์ วัดวาอาราม โบสถ์วิหารเจดีย์และสถูป เป็นต้น (วสันต์ ชีวะสารณ์, 2552) ศาสนสถานมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ศาสนสถาน ดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งแสดงถึงความศรัทธา แสดงประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถาน ด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเข้ามาทัศนศึกษา เพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดี จะเห็นได้ว่าศาสนสถานที่กำลังข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรมการออกแบบตามแบบแผน สกุลช่างของแต่ละยุค และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป แสดงภาพจิตรกรรม ภาพจิตกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถ และพระวิหารหลวงจะแสดงอดีตพุทธ ประวัติพระพุทธเจ้าและชาดก ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ภาพจิตรกรรมนี้ในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน

ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้นักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจะเข้าใจสังคมไทยได้ดี (นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ, 2553)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณีวิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมาความเชื่อ มุมมอง ความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้ (กรมการท่องเที่ยว, 2556) โดยมีจุดมุ่งหมายหรือแรงจูงใจเพื่อชมร่วมกิจกรรมศึกษาหรือเรียนรู้วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปะแขนงต่าง ๆ มรดก ภูมิปัญญา หรือเทศกาลประเพณีของท้องถิ่นเพื่อความเพลิดเพลิน หรือเพิ่มพูนทักษะส่วนบุคคลที่อาจแตกต่างกันไปแต่ละคนและแต่ละสถานที่ที่เยี่ยมชม ตามความสนใจของแต่ละบุคคล (ราณี อธิชัยกุล, 2557) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยว มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดความสมดุลต่อการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ดลฤทัย โกววรรณกุล, 2556) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ (ราณี อธิชัยกุล, 2557; ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2565)

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนสถาน

1.1 โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ โดยอายุ ลักษณะแห่งการก่อสร้าง หลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย เช่น พระราชวัง เมืองเก่ากำแพงเมืองสุสาน ปราสาท

1.2 โบราณวัตถุ หมายถึง สสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ทั้งสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์ จากสัตว์ อายุหรือลักษณะแห่งการประดิษฐ์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี เช่น ซากมนุษย์ ซากสัตว์ ภาพเขียนงานศิลปะ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับโบราณ ศิลปจารึก พระพุทธรูป

1.3 ศาสนสถาน หมายถึง สถานที่ที่แสดงถึงลัทธิความเชื่อความศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อศาสนา รวมถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้น ๆ ศาสนสถานเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและจริยธรรม จึงเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวสนใจเข้าไปเยี่ยมชมและสักการะ เพื่อให้เกิดความสงบทางจิตใจ เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกต พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของไทยเป็นศาสนสถานที่สำคัญและมีชื่อเสียง ที่สุดของประเทศไทย เป็นต้น

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ และถ่ายทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เช่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา การแต่งกาย การละเล่น ดนตรี อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคม รวมทั้งกิจกรรมที่ชุมชนหรือสังคมสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ตามระยะเวลาที่กำหนด เช่น งานเทศกาล ประเพณี นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมประเพณี แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1 วัฒนธรรมและประเพณี วัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

2.1.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นวัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม และกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ การทำบุญตักบาตร ทำบุญเลี้ยงพระการบวช วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในท้องถิ่น เช่น งานตักบาตรเทโว จังหวัดอุทัยธานี งานสารทเดือนสิบ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

2.1.2 วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อ มักเกี่ยวพันกับความเชื่อตามธรรมชาติ ยากที่จะอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดจึงเกิดเหตุการณ์นั้น จึงยกให้เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติและเมื่อเวลาผ่านไปนาน จึงกลายเป็นความเชื่อที่ต้องมีพิธีกรรมทำกันอย่างต่อเนื่อง เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร และจังหวัดร้อยเอ็ด ประเพณีแห่ผีตาโขน จังหวัดเลย ประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม เป็นต้น

2.1.3 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง จนเป็นที่ยอมรับทั่วไปในชุมชน มักเกี่ยวกับความรื่นเริง เบิกบานใจ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

2.2 ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์ทางสุนทรียะทุกรูปแบบด้วยการแสดงออกทางสื่อเพื่อส่งทอดความรู้สึกและอารมณ์อย่างมีจุดมุ่งหมาย ด้วยทักษะ เทคนิค และวิธีการอันประณีตผลงานศิลปะที่เกิดจากการสร้างสรรค์มีหลายประเภท ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมนาฏศิลป์ ดนตรี งานหัตถกรรม

2.3 วิถีชีวิตความเป็นอยู่ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ได้แก่ การชมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เช่น การเยี่ยมชมหมู่บ้านชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ชมและเลือกซื้อผ้าของชาวกะเหรี่ยงที่ทอด้วยมือ เป็นต้น

วิเคราะห์แนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตศาสนสถานในพระพุทธศาสนา

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องพยายามควบคุมผลกระทบทางลบให้น้อยที่สุด การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนนั้น เจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวผู้ประกอบการ รัฐบาล นักวิชาการ นักอนุรักษ์ รวมถึงนักท่องเที่ยว จะต้องร่วมมือกันใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่จำกัดอย่างรอบคอบ เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายประเภท ในบทความนี้จะขอกล่าวถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในเขตศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ดังนี้ (มงคล ไชยภักดี และวิลยา ไชยภักดี, 2552; สิ้นชัย กระบวนแสง, 2553; ดลฤทัย โกวรรณะกุล, 2556; ราณี อธิชัยกุล, 2557; ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2565)

1. แนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน โดยทั่วไปแล้วศาสนสถานไม่ได้มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่งศาสนสถานที่มีศักยภาพมักมีสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวอยากเข้ามาเยี่ยมชม เช่น ลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่งดงาม งานตกแต่งภายนอกและภายในที่ประณีต มีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและสุนทรียภาพ มีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ของชาติ ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและบุคคล นอกจากนี้นักท่องเที่ยวอาจให้ความสำคัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวัตถุมงคล ที่มีผู้นิยมไปกราบไหว้ขอพร การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน มีแนวทางในการจัดการ ดังนี้

1.1 การให้ชุมชนมีส่วนร่วม ชุมชนที่อยู่แวดล้อมศาสนสถานเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งทางวัฒนธรรม มลภาวะ ความแออัด อีกทั้งคนในชุมชนยังเป็น ผู้ดูแลอุปถัมภ์ประกอบศาสนกิจ มีความผูกพันกับศาสนสถานมาก่อน นอกจากคนในชุมชนแล้ว ภาครัฐและเอกชน ที่พำนักอาศัยอยู่ในวัดก็อาจได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน การจัดการให้ชุมชนมีส่วนร่วมอาจทำได้ ดังนี้

1.1.1 สร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา การพัฒนาให้ข้อเสนอแนะ ให้ตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนในการวางแผนและรับรู้ทั้งในระยะวางแผนและระยะดำเนินการ

1.1.2 สิทธิของคนในชุมชนและศาสนิกชน สิทธิในการประกอบศาสนกิจทุกชนิดตามประเพณีหรือตามความเชื่อ ต้องสามารถปฏิบัติได้ตามปกติโดยไม่ถูกละเมิดสิทธิเพราะการท่องเที่ยวรวมทั้งการรักษาความสงบ ไม่ปฏิบัติตนให้ขัดกับวัฒนธรรมของชุมชนและต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานที่ สิ่งเหล่านี้ต้องได้รับความคุ้มครองโดยออกเป็นระเบียบข้อปฏิบัติ

1.2 การจัดการด้านข้อมูล ศูนย์ข้อมูลเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวสามารถหาข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นได้ทั้งประวัติ ผลงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ในศาสนสถานนั้น ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบซึ่งอาจจัดรวมอยู่ในอาคารเดียว ควรมีแนวทางการจัดการ ดังนี้

1.2.1 จัดทำป้ายแนะนำสถานที่ เป็นป้ายที่นักท่องเที่ยวจะได้พบเมื่อไปถึงสถานที่นั้นสิ่งที่แนะนำควรเป็นประวัติโดยย่อของสถานที่และแผนผัง รวมทั้งข้อห้ามต่างๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวก่อนเข้าชม

1.2.2 จัดทำคู่มือนำชม คู่มือนำชมควรมีรายละเอียดเชิงประวัติพอสมควร บอกถึงความสำคัญ สิ่งน่าสนใจที่นักท่องเที่ยวควรชม ควรมีแผนผังของสถานที่ และตำแหน่งของสิ่งที่น่าสนใจลงในแผนผัง รวมทั้งภาพถ่ายที่สำคัญตามสมควร

1.3 การจัดการด้านภูมิทัศน์ เมื่อสถาปนิกออกแบบสร้างศาสนสถานขึ้นมา มักจะคำนึงถึง ภูมิทัศน์ในภาพรวมไว้ด้วย รวมทั้งการวางตำแหน่งตัวอาคารต่าง ๆ ให้ประสานประโยชน์ได้อย่างกลมกลืนแต่เนื่องจากการดูแลรักษาหมู่อาคารที่มีความสำคัญรวมทั้งภูมิทัศน์ที่ผู้ออกแบบได้จัดทำไว้ เป็นเรื่องนอกเหนือความสามารถของคณะสงฆ์ ศิษย์วัด และศาสนิกชน ในเวลาต่อมาจึงถูกรุกล้ำ ดัดแปลง รื้อถอนหรือต่อเติมจนเสียคุณค่า ซึ่งมักพบเสมอในศาสนสถานเกือบทุกแห่ง ควรมีแนวทางการจัดการ ดังนี้

1.3.1 จัดทำให้กลับสู่รูปแบบเดิม การจัดการในลักษณะนี้จำเป็นต้องศึกษาแนวคิดค่านิยม และลักษณะของกลุ่มอาคารที่ผู้ออกแบบเดิมได้ทำไว้ การทำให้กลับสู่รูปแบบเดิมอาจต้องรื้อถอนโยกย้ายสิ่งแปลกปลอมที่มีผู้สร้างเพิ่มเติมทำขึ้นออกไป หรือเพิ่มเติมในกรณีถูกทำลายหรือชำรุด

1.3.2 จัดทำให้พื้นที่มีความร่มรื่น เป็นการลดพื้นที่แข็งกระด้าง เช่น ลานซีเมนต์ ซึ่งนิยมทำขึ้นในสมัยหลัง ๆ เพียงเพราะต้องการทำความสะอาดหรือดูแลสถานที่ได้ง่าย โดยรื้อและปลูกหญ้าที่เหมาะสมกับพื้นที่ ทำทางเดิน ปลูกไม้ประดับที่เป็นพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่มีความสูงไม่มากนัก พันธุ์ไม้ที่ปลูกและตำแหน่งที่ปลูกควรออกแบบและจัดทำโดยผู้มีความรู้ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานที่และมีความสวยงาม

1.4 การบริการพื้นฐาน ความมุ่งหมายในการสร้างศาสนสถาน คือ ต้องการให้เป็นสถานที่ใช้ประกอบศาสนกิจ เป็นสถานที่ถ่ายทอดธรรมะและความรู้ เป็นที่จำพรรษาของพระสงฆ์ การจัดการบริการพื้นฐานจึงต้องเคารพความมุ่งหมายเดิมด้วย ขณะเดียวกันศาสนสถานก็มีพื้นที่จำกัดในการรองรับผู้เข้าชมและยานพาหนะ ควรมีแนวทางการจัดการ ดังนี้

1.4.1 สถานที่จอดรถยนต์ ศาสนสถานส่วนใหญ่มีสถานที่จำกัด มีพื้นที่ใช้งานเป็นสัดส่วนตามที่ได้ออกแบบไว้ในการก่อสร้างครั้งแรก สถานที่จอดรถยนต์จึงเป็นปัญหาสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยานพาหนะยังเพิ่มมลภาวะให้กับศาสนสถาน ทำลายความสงบ สร้างความแออัดเกิดความสั่นสะเทือน เป็นอันตรายต่อศาสนสถาน ควรจัดสถานที่จอดรถยนต์ไว้นอกพื้นที่ศาสนสถานให้นักท่องเที่ยวเดินเท้าจากที่จอดรถไปยังศาสนสถาน ทำให้มีโอกาสใกล้ชิดวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และมีโอกาสอุดหนุนสินค้าสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ด้วย

1.4.2 การจัดศูนย์บริการของแหล่งท่องเที่ยว อาจจัดให้อยู่ใกล้พื้นที่จอดรถยนต์ เพื่อให้บริการด้านความรู้เกี่ยวกับศาสนสถานและวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ควรมีที่ขายของที่ระลึกและสิ่งของจำเป็น มีที่นั่งพัก ห้องสุขา และจุดรวบรวมของหาย เป็นต้น

1.4.3 การรักษาความสะอาด เป็นการจัดการทั้งภายในและภายนอกศาสนสถานให้มีความสะอาด สวยงามเหมาะสมกับสถานที่ ลานดินควรปลูกหญ้าและดูแลสม่ำเสมอ ต้นไม้ที่ปลูกเพื่อให้ร่มเงาหรือเพื่อความสวยงาม ต้องดูแลตัดแต่งไม่ให้เกิดอันตรายต่อศาสนสถาน จัดให้มีที่นั่งพัก และถังขยะในตำแหน่งที่เหมาะสม

1.4.4 ทำเรือ ในกรณีที่ศาสนสถานสามารถเดินทางไปโดยทางเรือได้ ควรปรับปรุงศาลาท่าน้ำหรือสร้างท่าเทียบเรือ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกและปลอดภัยในการขึ้นลง รวมทั้งจัดพื้นที่จอดเรือเพื่อลดความแออัดของท่าเทียบเรือด้วย

1.5 ความปลอดภัย แบ่งออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และความปลอดภัยของศาสนสถาน ซึ่งต้องดำเนินการควบคู่กันไปอย่างกลมกลืน อย่าให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะทำให้บรรยากาศของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสูญเสียไป ควรมีแนวทางการจัดการ ดังนี้

1.5.1 ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ปัญหาที่นักท่องเที่ยวกังวลมากที่สุด คือความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งมักจะเกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม แนวทางในการจัดการมีดังนี้

1) จัดผู้ดูแลสถานที่ มีการเดินเท้าตรวจสอบสถานที่สม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยวเข้ามา มากหรือน้อย เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว

2) การเอาเปรียบในการซื้อขาย การขายสินค้าในราคาแพงเกินความเป็นจริงการไม่ติดราคาที่สินค้า การนำสินค้าคุณภาพดต่ำมาสับเปลี่ยนภายหลังจากที่ได้ตกลงซื้อขายกันแล้ว การชักชวนเชิงข่มขู่ขายสินค้า เป็นความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่ต้องมีการจัดการที่เข้มงวดตามมาตรการทางกฎหมาย

3) การแนะนำนักท่องเที่ยว การเข้าพื้นที่ศาสนสถานของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกับคนในท้องถิ่น ควรมีการแนะนำการปฏิบัติตัวไว้เบเอศสนำชม มีป้ายแนะนำ และอื่น ๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้อง

4) บริการเก็บรักษาสสิ่งของ กรณีที่นักท่องเที่ยวหลงลืม หรือทำของตกหล่นเพื่อให้สามารถติดตามของที่หายได้ ควรจัดไว้ที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

5) การจัดการสัตว์เลื้อยในศาสนสถาน โดยทั่วไปศาสนสถานสำคัญจะไม่ปล่อยให้สุนัขหรือแมวเข้ามาเดินพ่นพ้าน ไม่อนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยงเข้าไปในศาสนสถาน วัดที่มีการเลี้ยงสัตว์ ควรจัดโซนนิ่งให้สัตว์อยู่ในพื้นที่ที่กำหนด ไม่ให้ออกมาเดินสร้างความรำคาญหรือทำอันตรายแก่นักท่องเที่ยว

1.5.2 ความปลอดภัยของศาสนสถาน ศาสนสถานทุกแห่งมีอายุยาวนาน มีชนชั้นปกครอง บวรณปฏิสังขรณ์ รวมทั้งอุทิศสิ่งของถวายเป็นพุทธบูชา ผลงานและสิ่งของเหล่านี้จึงควรมีความปลอดภัยจากความเสียหาย ทั้งเรื่องการขำรุด สูญหาย การสัมผัสกับมลภาวะต่าง ๆ แนวทางการจัดการ มีดังนี้

1) จัดทำบัญชีทรัพย์สิน ภายในอาคารที่เปิดให้เข้าชมควรทำบัญชีทรัพย์สิน มีรายละเอียดรูปพรรณและวัสดุที่ใช้ทำมีการตรวจสอบสม่ำเสมอตามข้อกำหนด

2) จัดผู้ดูแลสถานที่ อาจจัดให้มีผู้ดูแลประจำสถานที่ซึ่งมีความรู้ในการนำชมสถานที่แห่งนั้นด้วย

3) ควบคุมไม่ให้ตัวอาคารถูกใช้เกินกำลัง เป็นการควบคุมไม่ให้ศาสนสถานชำรุดทรุดโทรม เช่น มีนักท่องเที่ยวเข้าชมแต่ละครั้งจำนวนมากเกินไป ทำให้อาคารชำรุดได้ง่าย ทั้งยังเกิดความ

แออัดทำให้มีการรูกล้ำสถานที่ซึ่งจัดเฉพาะในการประกอบศาสนกิจ จึงควรควบคุมด้วยการจำกัดจำนวนผู้ที่เข้าชมแต่ละครั้งให้เหมาะสม

4) ควบคุมผลกระทบที่เกิดจากนักท่องเที่ยว ซึ่งเกิดจากการกระทำที่ขาดความรับผิดชอบ ความศรัทธา ขาดจิตสำนึกที่ดี เช่น ปีนป่าย ขูดขีด กะเทาะลวดลายต่างๆ หยิบฉวยสิ่งของไปเป็นสมบัติของตน ควรตรวจตรา ควบคุมด้วยกล้องวงจรปิด มีค่าเตือนและใช้มาตรการทางกฎหมาย

5) การควบคุมสัตว์ปีก เช่น นกพิราบไม่ให้เข้ามาถ่ายมูลลงศาสนสถานด้วยการติดตั้ง ตาข่าย ตะแกรง ซึ่งเอ็นหรือแนวเส้นลวดป้องกันการเกาะของนก การใช้การบูร พิมเสน ลูกเหม็นวางบริเวณที่นกชอบเกาะ เพื่อใช้กลิ่นขับไล่ นก การใช้อุปกรณ์คล้ายใบพัดหมุนด้วยมอเตอร์ติดบนหลังคาเพื่อรบกวนการเกาะของนก

กล่าวโดยสรุป ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน เป็นศูนย์รวมจิตใจและมีอิทธิพลต่อผู้ศรัทธา การกระทำที่ไม่เหมาะสมในเขตศาสนสถาน จะทำให้เกิดปัญหาแก่ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ หลายประเทศจึงจัดการศาสนสถานด้วยการให้นักท่องเที่ยวเดินจากจุดจอดรถเข้าไปยังศาสนสถาน ห้ามใช้เครื่องขยายเสียงในเขตศาสนสถาน ห้ามขายสินค้าทุกชนิดในเขตที่กำหนดเพื่อลดความแออัด

สรุป

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความหมายและสาระครอบคลุมถึงสิ่งต่างๆ อย่างกว้างขวาง เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปะหัตถกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ศาสนา รวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ ภาษาและวรรณกรรม วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร ประเพณี เทศกาลต่าง ๆ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในที่นี้ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในศาสนสถาน ซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยอยู่มากมาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงคนในชุมชนควรศึกษาทำความเข้าใจ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติหรือนำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม อย่างไรก็ดีเพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคงอยู่ และสร้างประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อประเทศอย่างยั่งยืน ควรจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวตามแนวทางการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เป็นมรดกแก่คนรุ่นหลัง ซึ่งการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น เจ้าของทรัพยากร ผู้ประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ รวมถึงนักท่องเที่ยวจะต้องร่วมมือกันใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างรอบคอบให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2556). *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์. (2565). *การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและโรงแรมอย่างยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดลฤทัย โกวรรณะกุล. (2556). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. ขอนแก่น: ฝ่ายวิชาการและเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักนวัตกรรมการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ. (2553). *ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการคณะสงฆ์)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

- พระครูสันติธรรมาภีรัต (บุญชัย สุนติกโร). (2557). ศาสนสถานแหล่งท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา. วารสาร
วิทยาลัยนครราชสีมา. 8(1), 89-96.
- มงคล ไชยภักดี และวัลยา ไชยภักดี. (2552). แนวทางในการป้องกันการรบกวนจากนกพิราบ. (รายงานการ
วิจัย). กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- ราณี อีสัยกุล. (2557). การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง. นนทบุรี: ฝ่ายตำรา สำนักวิชาการมหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.
- วสันต์ ชีวะสาธน์. (2552). ศาสนสถานในพุทธศาสนา: แหล่งและบทบาท. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สินชัย กระบวนแสง. (2553). การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวไทยอย่างยั่งยืน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัย
สุโขทัย-ธรรมาธิราช.